

WHISKY

HÉT BOEK VOOR DE LIEFHEDBER

BECKY & HANS OFFRINGA

FONTAINE UITGEVERS

INHOUD

INLEIDING	8
DE OORSPRONG waar komt whisky vandaan?	11
DE PRODUCTIE hoe wordt whisky gemaakt?	73
DE GRONDSTOFFEN waarvan wordt whisky gemaakt?	137
DE PROEF OP DE SOM smaken ontdekken, combineren, genieten	175
DE AANSCHAF kopen, verzamelen, investeren	203
WHISKY ETC. historische figuren, festivals, clubs, belangenorganisaties	219
DE ATLAS overzichten en kaarten	265
Literatuurlijst	297
Trefwoordenregister	301

INLEIDING

Whisky is een alcoholhoudende drank waarvan de oorsprong hoogstwaarschijnlijk in Ierland ligt. Van daaruit is de kennis om whisky te stoken in Schotland terechtgekomen. Deze beide landen worden daarom beschouwd als de bakermat van de meest complexe drank ter wereld. Ierse en Schotse emigranten namen hun distilleerkennis mee naar de Verenigde Staten en Canada. Japan heeft de kunst aan het begin van de 20ste eeuw in Schotland afgekeken. Whisky kan overigens overal ter wereld worden gemaakt.

Whisky wordt gemaakt van graan, water en gist. Er zijn verschillende soorten en elk land kent zijn eigen productiemethoden, hoewel die in de basis niet veel van elkaar verschillen. Het principe is overal hetzelfde: in graan zit zetmeel en dat kun je met behulp van enzymen omzetten in vergistbare suikers. Wanneer je de suikers oplost in warm water, dat laat afkoelen en er vervolgens gist bij doet, ontstaat er een laag-alcoholische vloeistof. Die kun je een of meer keren verhitten om het gewenste alcoholgehalte te bereiken. Daarna laat je het distillaat enige tijd rijpen in houten vaten, waarna je whisky hebt.

We onderscheiden de volgende soorten:

1. Single malt Scotch whisky
2. Blended malt Scotch whisky
3. Single grain Scotch whisky
4. Blended grain Scotch whisky
5. Blended Scotch whisky
6. Irish whiskey
7. Bourbon whiskey
8. Tennessee whiskey
9. Rye whiskey
10. Wheat whiskey
11. Corn whiskey
12. Canadian whisky
13. Japanese whisky
14. Indian whisky
15. World whisky

World whisky is nogal veelomvattend - whisky uit de rest van de wereld. Deze categorie is ontstaan nadat in het begin van de 21ste eeuw, door de voortdurende groei van de productie en verkoop van whisky en het verruimen van de wettelijke mogelijkheden om een stookvergunning te verkrijgen, het ene na het andere land buiten de gevestigde orde overging tot het maken van whisky.

Sommige landen, waaronder Australië, en dan met name Tasmanië, zijn daar al meer dan 25 jaar mee bezig en rechtvaardigen eigenlijk langzamerhand een eigen categorie. Het land van herkomst moet overigens altijd vermeld worden, eventueel met regioaanduiding, zoals Whisky Español uit Spanje en Whisky d'Alsace uit Frankrijk.

In Amerika heeft, nadat de wetgeving rond het distilleren werd versoepeld, een ware explosie van distilleerderijen plaatsgevonden in vrijwel elk van de 50 staten. Er wordt door die relatief kleine spelers niet alleen bourbon gemaakt, maar ook malt whiskey, met een 'e'.

Etymologie

Het woord *whisky* is afgeleid van het Gaelic *uisge beatha* (spreek uit: oesjki-bah), ook geschreven als *usquebaugh*, dat weer van het Latijnse *aqua vita* (levenswater) stamt. De Engelsen konden niet zo goed met het Gaelic overweg en maakten er *uisgy* van, dat later verbasterd werd tot *whisky* en *whiskey*. Van oudsher werden beide spellingen door elkaar gebruikt.

Gaandeweg hebben de Ieren en de Amerikanen 'whiskey' als schrijfwijze geadopteerd. Schotland en de rest van de wereld prefereren 'whisky', een enkele uitzondering nagelaten zoals de bourbons Maker's Mark en Old Forester die whisky zonder 'e' op het etiket hebben staan. In dit boek wordt de schrijfwijze 'whisky' gehanteerd, tenzij het specifiek over Amerikaanse of Ierse versies gaat.

DE OORSPRONG

WAAR KOMT
WHISKY VANDAAN?

VERSPREIDING VAN DE DISTILLEERKUNST

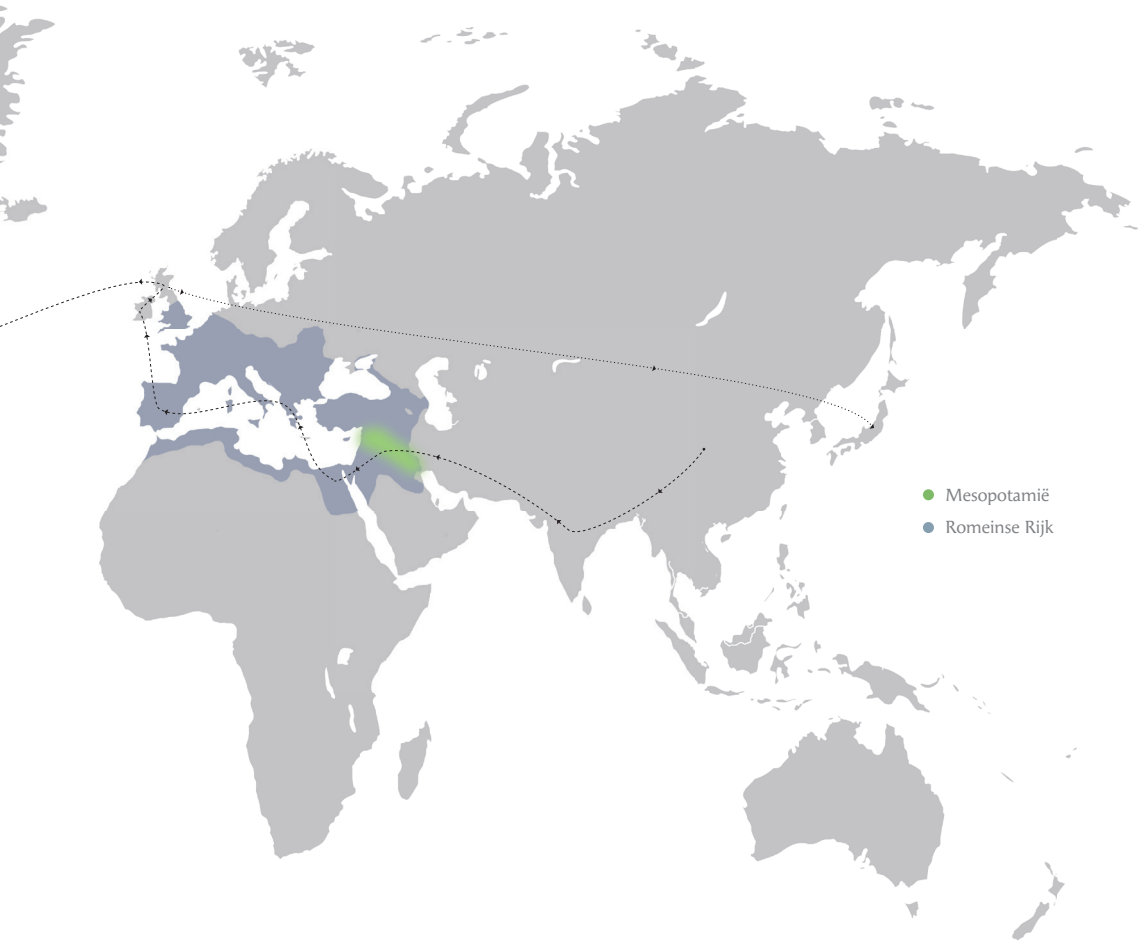

3.500 v. Chr.
Mesopotamië

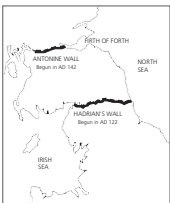
800 v. Chr.
India

382- 461 v. Chr.
Aristoteles

69-30 v.Chr.
Cleopatra

- Mesopotamië
- Romeinse Rijk

122
Hadrian's Wall

382-461
St. Patrick

721 - 815
Abu Musa Jabir ibn Hayyan
(Geber)

864-930
Al-Razi

Verhalen en feiten

Er bestaan diverse verhalen over de oorsprong van het distilleren en elk verhaal beweert waar te zijn, min of meer. Een favoriete versie is de mare dat de kunst van het distilleren uit China komt en via India naar het Midden-Oosten is gereisd. Tot nu toe is voor deze theorie geen keihard bewijs geleverd, anders dan rudimentair distilleergereedschap dat in Mesopotamië is opgegraven. Het betrof een kleipot met een ring om de dampen op te vangen. Dit kleinood is gedateerd op ca. 3500 v.Chr. De pot kan ongeveer veertig liter bevatten en de ring circa twee, maar ze geven niets prijs van een eventuele Chinese origine. Men neemt aan dat deze uiterst primitieve 'distilleerketel' niet geschikt was voor het distilleren van whisky zoals we het proces thans kennen. Het was hoogstwaarschijnlijk vooral bedoeld om geuren te extraheren voor zalven en etherische oliën. Daarna bleef het lange tijd rustig aan het Oostfront. In India werd rond 800 v.Chr. melding gemaakt van een sterke drank onder de naam 'arak'. Iets dichterbij huis beschreef de Griekse filosoof Aristoteles (384-322 v.Chr.) een natuurlijk distillatieproces toen hij waarnam dat zout uit zeewater gewonnen kon worden door verdamping onder invloed van natuurlijke zonnewarmte.

Ierse heiligen

St. Patrick (387-461), begonnen als slaaf en geëindigd als bisschop, wordt vaak de eer toebedeeld dat hij het distilleren naar Ierland zou hebben gebracht, terwijl hij tegelijkertijd het Christendom verspreidde. Een andere beroemde spirituele leider was St. Columba, geboren in Ierland. Hij volgde meer dan een eeuw later in St. Patricks voetsporen en zou de kunst van het distilleren in Schotland hebben geïntroduceerd toen hij aan land ging op het kleine eilandje Iona, vlakbij The Isle of Mull, in 563. Vandaaruit maakte hij vele reizen naar Ierland en het Schotse vasteland. Volgens de overlevering zou hij zelfs in Glasgu (zoals Glasgow in die tijd heette) zijn geweest voordat hij in 597 overleed.

Romeinse invloeden

Als St. Patrick werkelijk iets van distilleren had geweten, hoe zou hij dan aan die kennis zijn gekomen? Egypte zou een bron geweest kunnen zijn. Koningin Cleopatra (69-30 v.Chr.) wist er in ieder geval van en gebruikte distilleertechnieken onder andere voor het vervaar-

digen van make up (het Arabische woord al-kohl verwijst naar een fijn zwart poeder dat voor cosmetica werd gebruikt, met name om de ogen te omranden; wij hebben er het woord alcohol aan te danken). Haar beroemde minnaar, de Romeinse legeraanvoerder Marcus Antonius, was wellicht de boodschapper naar Rome, vanwaaruit de kennis van het distilleren over het vasteland van Europa uitwaaierde en vervolgens in Groot-Britannië terecht kwam. Een dergelijke theorie leidt tot de speculatie dat de Schotten hun *dram* allang kenden toen St. Columba op Iona arriveerde. Waarschijnlijk zullen de Ieren meteen protesteren tegen deze theorie en erop wijzen dat Hadrian's Wall (gebouwd rond het jaar 120) zo'n 'belachelijke gebeurtenis' als zou het distilleren via Engeland in Schotland zijn gearriveerd, uiteraard voorkomen heeft.

Alhoewel Ierland nooit deel heeft uitgemaakt van het Romeinse Rijk is er wel bewijs van contact tussen de Romeinen en de Ieren. De eersten handelden met de laatsten en voerden regelmatig charges uit op de Ierse oostkust. De bewijzen komen tot ons in de vorm van potten en munten die eeuwen later zijn gevonden. Deze redenering volgend is het aannemelijk te maken dat distilleertechnieken via Rome hun weg naar Ierland hebben gevonden.

De theorie klinkt waarachtig en interessant maar kan evenzo gemakkelijk als broodje-aap-verhaal worden gekwalificeerd, want enig solide bewijs ontbreekt. Als we bovendien kijken naar wat enkele eeuwen later in het Midden-Oosten gebeurde wordt dat onderstreept, met name omdat die gebeurtenissen wél uitstekend zijn gedocumenteerd.

De Moren

Het duurde meer dan 4000 jaar, gerekend vanaf de tijd dat de kleine kleipot in Mesopotamië werd gebruikt totdat er schriftelijk vastgelegde verwijzingen naar distilleertechnieken verschenen in de werken van islamitische geleerden, voornamelijk in de publicaties van Geber, Al-Razi en Avicenna.

Geber, die leefde van 721 tot 815, heette voluit Abu Musa Jabir ibn Hayyan en was een Renaissance-man avant la lettre. Hij had niet alleen naam gemaakt als natuurkundige

HADRIAN'S WALL

maar ook als astronoom, alchemist en filosoof. In Europa wordt hij beschouwd als de vader van de Arabische chemie. Hij verrichtte baanbrekend werk om de alchemie te veranderen van magie in echte wetenschap. Ook worden diverse uitvindingen aan hem toegeschreven die de basis vormden voor enkele gereedschappen die heden ten dage nog steeds in chemie-laboratoria worden gebruikt. Een daarvan is de alambiek (al-ambik), waarvan de koperen distilleerketel in menige distilleerderij een moderne afspiegeling is. Er zijn echter ook historici die beweren dat de alambiek al rond 200-300 uitgevonden zou zijn door Maria de Jodin of twee Egyptische alchemisten, Zósimo en Teosebeia van Panoplië.

Geber was overigens niet primair geïnteresseerd in het distilleren van alcohol. Hij nam wel een brandbare damp waar tijdens het distilleren, maar was vooral uit op het maken van een elixer (van het Arabische al-iksr) dat lood in goud zou kunnen veranderen. Geber beschreef de damp als 'niet echt bruikbaar, maar van groot belang voor de wetenschap'.

Al-Razi (864-930) verwees echter wel degelijk naar alcohol, maar vooral als medicijn. Avicenna (10de eeuw) wordt erkend als de eerste persoon die stoomdistillatie toepaste. Hij gebruikte een mengsel van water en rozenblaadjes en creëerde daarmee waarschijnlijk de eerste parfum uit moderne tijden: rozenwater.

Naar Europa

De Moren hebben het distilleren hoogstwaarschijnlijk geïntroduceerd in Spanje, waar de kunst door de monniken werd omarmd en verspreid over West-Europa. Diverse publicaties van Geber werden vertaald in het Latijn, waaronder de Kitab al-Kimya, ofwel *Het Boek der Composities van de Alchemie*, in 1144, door Robert Chester. Middeleeuwse Europese geleerden gebruikten deze vroege publicaties naar hartenlust en concentreerden zich op het maken van alcoholische dranken voor medische doeleinden. Michael Scott (1175-1234) was de eerste West-Europese wetenschapper en magiër die definities opstelde voor de techniek van het distilleren in plaats van de toentertijd meer in zwang zijnde alchemie. Zijn standaardwerk *Lumen Luminem* werd in 1225 gepubliceerd. Scott was als professor verbonden aan de medische universiteit van Salerno in Italië.

Arnoldus Villanova zou heel goed de distilleerkunst kunnen hebben opgepikt op weg naar Brittannië, in 1290, toen hij het eerste handboek over het onderwerp schreef, gedurende de tijd dat hij geneeskunde onderwees aan de universiteit van Montpellier in Frankrijk. Rond diezelfde tijd vestigde de Franse familie Bethune, een beroemd geslacht van na-

